

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

RAT U KNJIŽEVNOSTI

PREDMETNO PODRUČJE: Književnost i stvaralaštvo, kultura i medij

RAZRED: 4. razred

TEMA: Rat u književnosti

- U središtu teme jest rat, a temeljno pitanje koje se postavlja jest kako se sve može pripovijedati o ratu i može li se pripovijedanjem izreći ratna trauma. Osim toga, provlači se i problem kulture sjećanja i kulturnog identiteta koji se sjećanjem oblikuje. Tijekom nastavne godine obrađivat će se djela koja izravno ili neizravno tematiziraju rat i njegov utjecaj na pojedinca, ali i kolektiv. Neće biti naglasak na jednom konkretnom ratu i jednom povijesnom razdoblju, već će učenici čitati djela inspirirana Prvim i Drugim svjetskim ratom, Domovinskim ratom kao i ratom u Bosni i Hercegovini.
- **OBVEZNE LEKTIRE** (čitaju ih svi učenici i obrađuju se na satu)
 1. Miroslav Krleža, *Baraka Pet Be*
 2. Ranko Marinković, *Kiklop*
- **TEKSTOVI KOJI SE ČITAJU I OBRADUJU NA SATU**
 1. Gottfried Benn, ciklus *Mrtvačnica* (odabrane pjesme)
 2. Miroslav Krleža, ekspresionistička lirika (*Rat, Plameni vjetar*)
 3. Miroslav Krleža, *Kraljevo* (rad na ulomcima)
 4. Ivan Goran Kovačić, *Jama*
- **IZBORNE LEKTIRE – GRUPNA UČENIČKA IZLAGANJA**
 1. Bertolt Brecht, *Majka Courage i njezina djeca*
 2. Josip Mlakić, *Živi i mrtvi*
 3. Nedjeljko Fabrio, *Smrt Vronskog*
 4. Ratko Cvetnić, *Kratki izlet: zapisi iz Domovinskog rata*

5. Ivana Bodrožić, *Hotel Zagorje*
6. Josip Mlakić, *Kad magle stanu*

BROJ SATI: Tema se proteže tijekom cijele nastavne godine, obrađuje se i preko obveznih i izbornih lektirnih djela, ali i tekstova koji se čitaju na satu. Predviđen je jedan uvodni sat koji je ujedno i sat obrade novoga gradiva (nadovezuje se na obradu avangarde), 6 sati učeničkih izlaganja izborne lektire, 8 sati obrade obveznih lektirnih djela, 5 sati obrade odabranih tekstova na satu i jedan sat sinteze. Također, predviđen je i odlazak u kazalište u trajanju od otprilike dva školska sata.

Odgojno-obrazovni ishodi na razini Kurikuluma:

- B. 4. 1 Učenik izražava svoj literarni doživljaj i prosuđuje kako književni tekst utječe na njegov osjećajni, spoznajni i vrijednosni razvoj.
- B. 4. 2 Učenik prosuđuje različite interpretacije književnih tekstova s obzirom na pristup usmjeren čitatelju, književnom tekstu ili piscu.
- B. 4. 3 Učenik obrazlaže slijed književnih poetika i razdoblja i kritički prosuđuje utjecaj različitih konteksta na književni tekst.
- C. 4. 1 Učenik kritički procjenjuje utjecaj medijskih tekstova na doživljaj stvarnosti i oblikovanje identiteta primatelja.
- C. 4. 2 Učenik prosuđuje povezanost vlastitog i hrvatskoga kulturnog identiteta s određenim kulturnim krugom na temelju različitih tekstova.

Razrada ishoda:

- Učenik tumači i preispituje svoj literarni doživljaj teksta i razumijevanje književnoga teksta u cjelini.
- Učenik argumentira svoje mišljenje i stavove o književnom tekstu na temelju vlastitog čitateljskog iskustva i znanja o književnosti.
- Učenik uspoređuje temu i problematiku književnog teksta s pojavama u svijetu - kritički prosuđuje po čemu književni tekst obogaćuje njegovu spoznaju, maštu, osjećaje i vrijednosti.
- Učenik kritički procjenjuje svoje stavove o svjetonazorskim, moralnim, političkim, emocionalnim ili društvenim problemima i pitanjima na temelju teksta kojega je pročitao.

- Učenik uspoređuje različite medijske tekstove i kritički procjenjuje kako su u njima prikazane informacije, ideje, stavovi i mišljenja i kako utječu na doživljaj stvarnosti i oblikovanje identiteta primatelja s obzirom na dob, spol i kulturni kontekst.
- Učenik uspoređuje pojave iz različitih kulturnih krugova i opisuje njihove utjecaje na oblikovanje kulturnog identiteta.

Odgojno-obrazovni ishodi na razini teme:

- Učenik čita tekstove inspirirane ratom.
- Učenik analizira i interpretira odabrane tekstove tako što u središte analize stavlja prikaz rata.
- Učenik kritički promišlja o tekstu i njegovu utjecaju na čitatelje.
- Učenik na temelju pročitane teksta postavlja pitanja za raspravu i moderira je.
- Učenik kritički promišlja o problematici pamćenja i pripovijedanju kao sredstvu oblikovanja kolektivnog identiteta.
- Učenik kritički promišlja o fenomenu rata i njegovu utjecaju na kolektiv i pojedinca.
- Učenik izrađuje prezentaciju na zadanu temu.
- Učenik piše prikaz ratnog filma.

Odgojno-obrazovni ishodi na razini međupredmetne teme:

- uku A.4/5.4. Kritičko mišljenje - učenik samostalno kritički promišlja i vrednuje ideje.
- uku D.4/5.2. Učenik ostvaruje dobru komunikaciju s drugima, uspješno surađuje u različitim situacijama i spreman je zatražiti i ponuditi pomoć.
- osr A.4/5.4. Učenik samostalno kritički promišlja i vrednuje ideje.
- osr B.4.2. Suradnički uči i radi u timu.
- ikt C.4.3. Učenik samostalno kritički procjenjuje proces, izvore i rezultate pretraživanja, odabire potrebne informacije.
- osr C.4.2. Upućuje na međuovisnost članova društva i proces društvene odgovornosti.
- osr B.1.2. Razvija komunikacijske kompetencije.
- osr B.4.1. Uviđa posljedice svojih i tuđih stavova/postupaka/izbora.

Metodički sustav (sustavi): analitičko-eksplikativni, problemsko-stvaralački

UVODNI SAT - UVOD U TEMU I PODJELA ZADATAKA

NASTAVNO PODRUČJE: Književnost i stvaralaštvo

NASTAVNA JEDINICA: Ekspresionistička lirika – G. Benn, *Mala krizantema* i *Lijepa mladost*

TIP NASTAVNOG SATA: obrada novog gradiva, podjela zadataka za grupni rad

TRAJANJE AKTIVNOSTI: 45 min

OBLICI RADA: frontalni i individualni rad

METODE: metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora (usmjereni, heuristički, raspravljajući), metoda pisanja (zapisivanje ključnih informacija), metoda čitanja (interpretativno čitanje, usmjereno čitanje)

NASTAVNA SREDSTVA: živa riječ nastavnika, pisani tekst (predložak koji je pripremio nastavnik)

NASTAVNA POMAGALA: ploča, PowerPoint prezentacija, predložak koji je pripremio nastavnik

UČENIČKE AKTIVNOSTI (prema fazama nastavnog sata):

Uvodni dio:

Učenici se prisjećaju obilježja avangarde i avangardnih pravaca. Nastavnik poseban naglasak stavlja na ekspresionizam te postavlja učenicima pitanje kako se u ekspresionističkoj umjetnosti očituje rat i njegov utjecaj na pojedinca. Učenici navode motiv krika kao odgovor na stanje svijeta, ali i upotrebe boja koje postaju odraz unutarnjeg stanja subjekta. Nastavnik zatim interpretativno čita učenicima odabrane pjesme Gottfrieda Benna (*Mala Krizantema* i *Lijepa mladost*), jednog od glavnih predstavnika njemačkog ekspresionizma. Učenici nakon toga iznose svoj dojam o pročitanim pjesmama i povezuju Bennovu poetiku s avangardnom, tj. prepoznaju estetiku šoka.

Središnji dio:

Nakon iznošenja dojmova učenici samostalno čitaju odabrane pjesme te ih analiziraju pomoću nastavnika. Temeljno pitanje koje nastavnik postavlja jest – Na što je sveden čovjek u

navedenim pjesmama? Učenici zaključuju da je čovjek sveden samo na tijelo, točnije unakaženo truplo kojemu je oduzeta svaka ljudskost. Zatim učenici analiziraju postupke opisa čovjeka-tijela te u navedenim pjesmama prepoznaju estetiku ružnoće kojom G. Benn šokira čitatelje. Nakon toga nastavnik postavlja pitanje kakav je odnos lirskoga subjekta prema umrlom čovjeku, pokazuje li ikakvu empatiju? Učenici zaključuju da empatije uopće nema, da je pjesma lišena bilo kakvih emocija prema čovjeku. Paradoksalno, lirski subjekt pokazuje emocije (barem prividne) samo prema cvijetu i malenim štakorima koji su se nastanili u truplu djevojke. Zatim nastavnik navodi učenike da, imajući na umu kontekst nastanka pjesama, zakluče zašto G. Benn baš na takav način prikazuje čovjeka i zašto je smrt toliko depatetizirana da u čitateljima izaziva samo gađenje. Učenici zaključuju kako je na takvu sliku svijeta i čovjeka utjecao rat (razdoblje Prvog svjetskog rata). Nastavnik iznosi podatak da je G. Benn radio kao vojni liječnik pa stoga ni ne čudi da u središte svoje rane pjesničke faze stavlja unakaženo tijelo na obdukcijском stolu. Nastavnik zatim govori kako je upravo ovakav dehumanizirani prikaz čovjeka čest u razdoblju avangarde, točnije to je odgovor ekspresionističkih umjetnika na tadašnje stane u svijetu, a posebno na ratna stradanja i ratne strahote. Ističe kako će sličan prikaz ranjenika imati i Krleža u svojoj antiratnoj noveli *Baraka* *Pet Be* koja će im biti za lektiru.

Završni dio sata:

Nastavnik zatim govori učenicima kako će se ove nastavne godine dosta susretati s književnim djelima inspiriranim ratom te ih uvodi u temu njihovih projektnih zadataka. Nastavnik ukratko učenicima objašnjava problem kojim će se baviti te im daje popis izbornih lektira i upute za obradu teme. Učenici sami biraju temu i formiraju skupinu od 4 do 5 članova.

TEME:

Grupa 1: Bertolt Brecht, *Majka Courage i njezina djeca*

Grupa 2: Josip Mlakić, *Živi i mrtvi*

Grupa 3: Nedjeljko Fabrio, *Smrt Vronskog*

Grupa 4: Ratko Cvetnić, *Kratki izlet: zapisi iz Domovinskog rata*

Grupa 5: Ivana Bodrožić, *Hotel Zagorje*

Grupa 6: Josip Mlakić, *Kad magle stanu*

LITERATURA:

Ben, Gotfrid. 1984. *Izabrane pesme*. Nolit. Beograd.

Friedrich, Hugo. 1989. *Struktura moderne lirike*. Stvarnost. Zagreb

PRILOZI:

Prilog 1

PRIMJER SMJERNICA ZA OBRADU TEME I NAČIN VREDNOVANJA

- Ukratko predstavite autora i djelo.
- U kratkim crtama iznesite sadržaj, tj. morate dati kontekst kako bi ostali učenici mogli pratiti izlaganje.
- Naglasak stavite na analizu i interpretaciju djela - Postavlja se pitanje kako rat utječe na pojedinca te kako uopće pripovijedati o ratu, tj. može li se izreći trauma?
- U središtu analize bit će prikaz rata u književnosti - što se opisuje i na koji način (uočavate li kritiku, humor, patetiku, je li pripovjedač distanciran ili emocionalno angažiran, uočavate li jaku polarizaciju na “mi” i “oni” ili ona izostaje; koja je uloga likova/pripovjedača, tj. kako na njih utječe rat te utjecaj pripovijedanja o ratu na čitatelja).
- Pozabavite se i time kako se rat prikazuje u drugim medijima (televizija, film i drugi oblici masovnih medija i popularne kulture), tj. kako masovni mediji formiraju određenu sliku o ratu te kako utječu na nas kao recipijente.
- U završnom dijelu postaviti neka problemska pitanja i u raspravu uključiti ostatak razreda (pitanja moraju biti inspirirana obrađenim djelom).

Obavezno je služiti se citatima iz djela - u središtu analize mora biti tekst!

Što će se vrednovati?

- Informativnost i jasnoća izlaganja – jesu li navedene sve važne informacije i jesu li jasno i pregledno izložene.
- Logičnost izlaganja – izlaganje mora imati logičan tijek i strukturu (uvod, razrada, zaključak).
- Izlaganje mora biti promišljeno i uvježbano.
- Izlagački zadatci moraju biti ravnomjerno i smisleno raspoređeni među članovima (ne može jedan član samo predstavljati autora i slično).
- Izlaganje mora biti na hrvatskom standardnom jeziku (paziti na izbor riječi i naglasak).
- Izlagačke vještine – primjerena glasnoća, izravno obraćanje razredu, gestikulacija, mimika,...
- prezentacija - pravopisna i gramatička točnost, jasnoća i preglednost

- Cijela skupina dobiva jednu ocjenu što znači da se ocjenjuje i suradnja među članovima grupe.
- Izlaganje mora biti izloženo u zadanom vremenu (30 - 35 minuta).

Prilog 2

G. Benn, *Mala krizantema*

Utopljenog raznosiča piva položili su na stol.
Netko mu je među zube zatakao
svijetlo-tamnu ljubičastu krizantemu.
Kad sam, započevši od grudi,
ispod kože,
dugačkim nožem,
izrezao jezik i nepce,
biće da sam je gurnuo, jer ona skliznu
u mozak koji je bio u blizini.
Dok su ga zašivali,
stavih mu je u grudnu duplju
Među šuške.
Napij se do mile volje u svojoj vazi!
Počivaj u miru,
mala krizantemo!

Prilog 3

G. Benn, *Lijepa mladost*

Usta djevojke koja je dugo ležala u šašu
izgledala su tako izgrickana.
Kad su otvorili grudi, jednjak je bio sav izbušen.
Naposljetku su u kupoli ispod dijafragme
našli leglo mladih štakora.
Jedan od male braće bio je mrtav.
Ostali su živjeli od jetre i bubrega,
pili hladnu krv i tu
proveli lijepu mladost.
A lijepo i brzo ih je snašla i smrt:
pobacali su ih u vodu.
Ah, kako su njuškice cičale!

SAT OBRADE LEKTIRE

- Navodi se primjer jednog takvog sata, točnije dvosata. Tijekom nastavne godine učenice će čitati još jednu lektiru inspirirano ratom, a to je *Kiklop* Ranka Marinkovića.

NASTAVNO PODRUČJE: Književnost i stvaralaštvo

NASTAVNA JEDINICA: Miroslav Krleža, *Baraka Pet Be*

TIP NASTAVNOG SATA: obrada novog gradiva

TRAJANJE AKTIVNOSTI: dvosat (90 minuta)

OBLICI RADA: frontalni i individualni rad

METODE: metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora (usmjereni, heuristički, raspravljajući), metoda pisanja (zapisivanje ključnih informacija), metoda čitanja (interpretativno čitanje, usmjereno čitanje)

NASTAVNA SREDSTVA: živa riječ nastavnika, pisani tekst (ulomci iz novele)

NASTAVNA POMAGALA: ploča, PowerPoint prezentacija, pisani tekst (ulomci iz novele)

UČENIČKE AKTIVNOSTI (prema fazama nastavnog sata):

Uvodni dio:

Na samom početku sata učenici se prisjećaju biografskih podataka o Krleži te podataka o njegovu stvaralaštvu. Nastavnik navodi učenike na podatak da je Krleža bio mobiliziran i poslan na ratište u Galiciju gdje je svjedočio brojnim ratnim strahotama koje su mu kasnije poslužile kao inspiracija za pisanje antiratne zbirke novela *Hrvatski bog Mars*. Nastavnik pokazuje kartu na kojoj je označena Galicija i ističe njezinu ulogu tijekom Prvog svjetskog rata. Zatim pokazuje fotografiju vojnika u rovu i navodi učenike da se prisjete što više informacije o Prvom svjetskom ratu, a posebno o ulozi i položaju Hrvata u tom ratu. Učenici iznose podatke koje znaju te govore kako su se Hrvati borili na strani Austro-Ugarske. Nastavnik zatim govori kako je Krleža u ovoj noveli obradio upravo problem uzaludnosti takvoga rata za jednog „malog“ hrvatskog čovjeka.

Središnji dio sata:

Nastavnik na ploču zapisuje naziv zbirke te navodi učenike na tumačenje takvoga naziva zbirke. Pita učenike tko je bog Mars i je li on uopće hrvatski bog? Učenici govore kako je Mars rimski bog rata te da on nije hrvatski bog niti je ikada bio. Zatim pomoću nastavnika zaključuju da je taj naslov u potpunosti paradoksalan te da tim paradoksalnim naslovom Krleža upućuje na paradoksalnu poziciju hrvatskog vojnika tijekom Prvog svjetskog rata – hrvatski se vojnik borio za tuđega boga, tj. za tuđe interese. Nastavnik pita učenike koji je lik simbol hrvatskog vojnika, a koji bi bio simbol austrougarske vlasti. Učenici zaključuju kako je mladi student Vidović simbol hrvatskog vojnika, a kako je grof Maksimilijan Axelrode simbol Austro-Ugarske, ali onog višeg staleža koji u kontekstu novele simbolizira vlast.

Nastavnik zatim upućuje učenike na ponovno čitanje opisa grofa Maksimilijana te im daje uputu da tijekom čitanja pronađu primjere ironije. Učenici zaključuju da se Krleža u opisu grofa uvelike poslužio ironijom, ali i groteskom. Grof je sveden na karikaturu, smiješnu, ali i tragičnu figuru koja postaje samo dekorativna pojava u Baraki i primjer kukavičluka vlasti. Nastavnik zapisuje sve navedeno na ploču i još jednom zaključuje kako je grof Maksimilijan Axelrode simbol tadašnje austrougarske vlasti.

Nakon toga nastavnik traži učenike da u noveli pronađu opise barake Pet Be. Učenici čitaju odabrane opise i zaključuju kako je riječ o naturalističkim opisima koji izazivaju gađenje. Zatim nastavnik izdvaja ulomak koji opisuje kupaonicu i traži učenike da izdvoje ekspresionističke elemente. Učenici uočavaju upotrebu boja kao što su crvena, sivozelena, žuta i crna te tumače simboliku tih boja i njihov utjecaj na čitatelja. Zaključuju da je riječ o bojama ljudskih izlučevina i simboliziraju bolest, smrt i raspadanje, a funkcija im je izazivati gađenje. Nastavnik zatim pita učenike kako su prikazani ljudi u toj bolnici. Učenici govore kako su prikazani kao tijela, kao komadi mesa, a ne kao ljudi. Povezuju navedeno s poezijom G. Benna i zaključuju kako je rat sredstvo dehumanizacije, tijekom njega ljudi gube svu ljudskost. Nakon toga nastavnik navodi učenike da zakluče kako je Baraka simbolički prikaz austrougarske vojske – simbolički Babilon u kojem se miješa mnoštvo jezika, a svima im je zajedničko da su unakaženi od rata. Učenici zatim opet čitaju opis svečanog mimohoda u kojem su bili prisiljeni sudjelovati svi pod crno-žutom zastavom. Tumače simboliku i značaj toga prizora i još jednom zaključuju kakav je bio položaj vojnika koji se pod prisilom borio za Monarhiju. Nastavnik zapisuje sve osnovne zaključke na ploču.

Nakon toga nastavnik naglasak stavlja na studenta Vidovića i njegovu ulogu u noveli. Traži od učenika da argumentiraju tezu da je Vidović simbol neuspješnog bunta maloga čovjeka. Učenici prepričavaju kraj novele i Vidovićevu smrt koja najbolje argumentira postavljenu tezu. Govore kako je Vidović pokušao vlastitim izlučevinama unakaziti bijeli stolnjak vladajućih, ali umjesto toga umire i pada u te iste izlučevine. Nakon toga nastavnik čita ulomak u kojem Vidović opisuje hrvatskoga Boga, to naravno nije snažan Mars, već osakaćeni drveni Krist s vojničkom kapom. Nastavnik traži od učenika da protumače takvu sliku hrvatskoga boga. Učenici zaključuju kako je taj bog slab i jadan, baš kao i opisani vojnici, to je bog koji ne može pomoći ni sebi.

Završni dio sata:

Za sintezu nastavnik na ploču crta tablicu u koju učenici moraju upisati što više obilježja ekspresionizma i naturalizma iz novele. Nakon toga provjeravaju rješenja s nastavnikom. Zatim sumiraju sve što su dosad naučili o ratnoj književnosti iz razdoblja avangarde. Zaključuju kako takva poetika želi šokirati čitatelja naturalističkim opisima propadanja tijela koje postaje sinonim za čovjeka. Zaključuju kako je čovjek u potpunosti dehumaniziran i kako je rat prikazan kao sredstvo dehumanizacije.

LITERATURA:

- Krleža, Miroslav. 2000. *Hrvatski bog Mars*. Katarina Zrinski, Varaždin.

PRILOZI:

Prilog 1

Hrvatski bog Mars

- novelistički ciklus – antiratni ciklus
- nastaje 1922., ali objavljen tek 1946.
- 7 novela:
 1. *Bitka kod Bistrice Lesne*
 2. *Kraljevska ugarska domobranska novela*
 3. *Tri domobrana*
 4. *Baraka Pet Be*
 5. *Domobran Jambrek*
 6. *Smt Franje Kadavera*
 7. *Hrvatska rapsodija*

Opis barake

- „U betoniranom basenu bučkala je smrdljiva žuta voda, pjenila se sivozelena sapunica, i plivali krvavi zavoji i vata. Gnojna vata. Puši se voda i smrdi po blatu i po ilovači, pljušte parni tuševi, a u gustoj pari vide se crne sjene, što trče amo-tamo u magli, i sva su lica ljudska natečena i krvava.“
- **estetika ružnoće**

dehumanizacija

- bolnica = mesnica
- ljudska tijela = suhomesnati proizvodi
- „rane se suše kao suhomesnata roba“
- **ljudi su svedeni na tijela, a tijela na brojeve**

- „Rusi u kaki rubačama nose novi **ranjenički materijal** kao vreće“
- „S okrutnom protestantskom pedanterijom precizno sortirano stajalo je tamo šezdeset postelja, **na svakoj po jedno tijelo, a nad svakim tijelom etiketa, da se zna, kako s tim tijelom stoji.**“
- „Rane se ne povezuju, nego se pod tilovima suše kao **suhomesnata roba.**“
- „U Baraku Pet Be nosili su onim ranjenim bokcima vino na škafove, i one polomljene kosti, i one odrezane noge, što se suše pod tilom kao suhomesnata roba...“

Svečani mimohod

- apsurdnost rata („unuci mrtvaca“)
- simbol Austro-Ugarske

Hrvatski bog

- „Onakav drveni Kristuš na blatnoj cesti, kojom se cijedi gnojnica; kraj koga ne prolazi nijedna pijanica, a da ga ne bi proklela; onakav drveni hrvatski Bog, gol, bijedan, kome fali lijeva noga, oh, Bog soldačkom kapom, on, on – njemu da se pomolim, da mi pomogne...“

NATURALIZAM	EKSPRESIONIZAM
detajni opisi i jutnje patnje i umiranja	Krik (Vidovićevo zazivanje), tjeskoba
opis tijela u raspadanju, opis barake Pet Be	groteska
estetika ružnoće	hiperboliziranje (izobičavanje)
	boje (zelena, siva, crvena) – boje ljudskih izlučevina i krvi
	simultanost i kaotičnost (opis pijane noći)
	masovne scene (mimohod)
	vizualni i zvučni efekti

SAT RADA NA TEKSTU

- Navodi se primjer jednog takvog dvosata. Tijekom nastavne godine učenici će na satu čitati i obrađivati i ekspresionističke pjesme Miroslava Krleže, ulomke iz Krležine drame *Kraljevo*, ekspresionističke pjesme G. Benna i poemu *Jama* Ivana Gorana Kovačića.

NASTAVNO PODRUČJE: Književnost i stvaralaštvo

NASTAVNA JEDINICA: Ivan Goran Kovačić, *Jama*

TIP NASTAVNOG SATA: obrada novog gradiva

TRAJANJE AKTIVNOSTI: 90 minuta

OBLICI RADA: frontalni rad, individualni rad i rad u paru

METODE: metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora (usmjereni, heuristički, raspravljajući), metoda pisanja, metoda čitanja (usmjereno čitanje)

NASTAVNA SREDSTVA: živa riječ nastavnika, pisani tekst (ulomci iz poeme *Jama*, pjesma *Moj grob*)

NASTAVNA POMAGALA: ploča, pisani tekst, udžbenik

UČENIČKE AKTIVNOSTI (prema fazama nastavnog sata):

Uvodi dio:

Na samom početku sata nastavnik učenicima interpretativno čita pjesmu Ivana Gorana Kovačića *Moj grob* te razgovara s učenicima o dojmu koji je pjesma ostavila na njih. Zatim im iznosi biografske podatke o Ivanu Goranu Kovačiću i povezuje ih s pročitanom pjesmom.

Govori im kako je pjesnik tijekom Drugog svjetskog rata bio u partizanima i kako su ga, nedugo nakon, ubili četnici, a grob mu je, kako je i zaželio, ali i proročki predvidio u svojoj pjesmi, ostao nepoznat.

Središnji dio sata:

Nastavnik govori učenicima kako će sada čitati i samostalno analizirati odabrane ulomke iz Kovačićeve antiratne poeme *Jama*, a zatim provjeriti i prokomentirati svoje odgovore u paru. Nakon toga proći će sve odgovore s nastavnikom koji će tako provjeriti njihovo razumijevanje poeme.

Prvo nastavnik na ploču zapisuje osnovne podatke o književniku i poemi, ističe kako se ova poema smatra, uz Gundulićevu baroknu poemu *Suze sina razmetnoga*, drugom najznačajnijom poemom u hrvatskoj književnosti. Definira poemu kao lirsko-epsku književnu vrstu te ukratko iznosi temu *Jame* kako bi učenike pripremio na čitanje ulomaka. Nastavnik govori učenicima da se prisjete svih djela inspiriranih ratom koje su dosad čitali i obrađivali te ističe kako od svih dosad obrađenih djela, ovo najeksplicitnije prikazuje ratne strahote i stradavanje nedužnih ljudi. Zatim traži učenike da prije nego krenu na čitanje ulomaka i njihovu analizu, analiziraju vanjsku kompoziciju poeme. Ističe pravilnost i sklad forme koja je u potpunom kontrastu sa sadržajem koji opisuje kaos, svijet u neskladu zbog rata koji donosi čisto zlo.

Zatim učenici čitaju odabrane ulomke i analiziraju ih po zadanim smjernicama.

Završni dio sata:

Nastavnik s učenicima prolazi odgovore na pitanja i time provjerava njihovo razumijevanje teksta. Razgovara s učenicima o dojmu koji je poema ostavila na njih. Za kraj nastavnik učenicima pušta zvučni zapis (recitaciju) odabranih ulomaka poeme.

LITERATURA:

Kovačić, Ivan Goran, Moj grob (<https://www.poezija.hr/moj-grob-ivan-goran-kovacic/>)

Kovačić, Ivan Goran. *Jama* (<https://klubcitalaca.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/06/ivan-goran-kovacic-jama.pdf>)

Čubrić, Marina; Gligorić, Igor Marko; Medić, Igor; Serdarević, Korana. 2021. *Hrvatski jezik i književnost 4* – integrirani udžbenik hrvatskog jezika za četvrti razred gimnazije. Zagreb: Školska knjiga.

PRILOZI

Prilog 1

Ivan Goran Kovačić, *Moj Grob*

U planini mrkoj nek mi bude hum,
Nad njim urlik vuka, crnih grana šum,

Ljeti vječan vihor, zimi visok snijeg,
Muku moje rake nedostupan bijeg.

Visoko nek stoji, ko oblak i tron,
Da ne dopre do njeg niskog tornja zvon,

Da ne dopre do njeg pokajnički glas,
Strah obraćenika, molitve za spas.

Neka šikne travom, uz trnovit grm,
Besput da je do njeg, neprobojan, strm.

Nitko da ne dođe, do prijatelj drag, –
I kada se vrati, nek poravna trag.

Prilog 2

Radni listić

Ivan Goran Kovačić, *Jama*

I.

Krv je moje svjetlo i moja tama.
Blaženu noć su meni iskopali
Sa sretnim vidom iz očinjih jama;
Od kaplja dana bijesni oganj pali
Krvavu zjenu u mozgu, ko ranu.
Moje su oči zgasle na mome dlanu.

Sigurno još su treperile ptice
U njima, nebo blago se okrenu;
I ćutio sam, krvavo mi lice
Utonulo je s modrinom u zjenu;
Na dlanu oči zrakama se smiju
I moje suze ne mogu da liju.

Samo kroz prste kapale su kapi
Tople i guste, koje krvnik nađe
Još gorčom mukom duplja koje zjapi -
Da bodež u vrat zabode mi slađe:
A mene dragost ove krvi uze,
I ćutio sam kaplje kao suze.

Posljednje svjetlo prije strašne noći
Bio je bljesak munjevita noža,

I vrisak, bijel još i sad u sljepoći,
I bijela, bijela krvnikova koža;
Jer do pojasa svi su bili goli
I tako nagi oči su nam boli.

O bolno svjetlo, nikad tako jako
I oštro nikad nisi sinulo u zori,
U strijeli, ognju; i ko da sam plako
Vatrene suze s kojih duplje gori:
A kroz taj pako bljeskovi su pekli,
Vriskovi drugih mučenika sjekli.

Ne znam, koliko žar je bijesni trajao,
Kad grozne kvрге s duplja rasti stanu,
Ko kugle tvrde, i jedva sam stajao.
Tad spoznah skliske oči na svom dlanu
I rekoh: "Slijep sam, mila moja mati,
Kako ću tebe sada oplakati..."

A silno svjetlo, ko stotine zvona
Sa zvonika bijelih, u pameti
Ludoj sijevne: svjetlost sa Siona,
Divna svjetlost, svjetlost koja svijeti!
Svijetla ptico! Svijetlo drvo! Rijeko!
Mjeseče! Svjetlo ko majčino mlijeko!

Al ovu strašnu bol već nisam čekao:
Krvnik mi reče: "Zgnječi svoje oči!"
Obezumljen sam skoro preda nj klekno,
Kad grč mi šaku gustom sluzi smoči;
I više nisam ništa čuo, znao:
U bezdan kao u raku sam pao.

1. Prepričaj sadržaj prvoga pjevanja.
2. Tko je pripovjedač, a ujedno i fokalizator?
3. Kakve pjesničke slike dominiraju u prvom pjevanju? Izdvoji neke i objasni njihovu ulogu u tekstu.
4. Dokaži da se pjevanje (kao i cijela poema) temelji na kontrastu svjetla i tame.
5. Izdvoji iz pjevanja ekspresionističke i naturalističke elemente.
6. Podcrtaj stihove koji svjedoče o nemogućnosti pripovjedača da oplache svoju patnju.

OČEKIVANI ODGOVORI:

1. U prvom pjevanju opisano je kako krvnik žrtvi kopa oči. Žrtva drži svoje oči na dlanu i osjeća toplinu krvi koja curi. Žrtva govori kako je posljednje što je vidjela bio krvnikov nož, točnije bljesak noža, i bijelo tijelo (tijela) krvnika koji su im boli oči. U zadnjoj strofi opisuje kako gnječi svoje oči.

2. Pripovjedač je istovjetan fokalizatoru – onaj koji gleda ujedno je i onaj koji pripovijeda. U oba slučaja riječ je o žrtvi, zarobljenom civilu tijekom Drugog svjetskog rata.
3. U tekstu dominiraju vizualne pjesničke slike, a njihova je uloga snažno dočaravanje ratnih strahota, u prvom je pjevanju riječ o brutalnom načinu mučenja – kopanju očiju. Pred čitateljem se stvaraju jasne i mučne slike poput oči koje krvave na dlanu mučenika, golih krvnika koji noževima bodu žrtvama oči, stisnute oči iz kojih izlazi sluz i brojne druge. Ovi naturalistički opisi izazivaju u čitatelju gađenje i šok.
4. Kontrast svjetla i tame prisutan je već u prvom stihu, upravo se tom antitezom otvara poema („Krv je moje svjetlo i moja tama.“). Dalje se motiv tame vezuje uz sljepoću, mrak u kojem se žrtva nalazi, a motiv svjetla uz bljesak noža i bijelu krvnikovu kožu. U tom se mraku sljepoće u svijesti žrtve javljaju bljeskovi, bijele i svijetle slike poput svijetle ptice, bijelog majčinog mlijeka, svijetlog drva,... Sve su slike bljeskovi, produkti aktivnosti mozga nakon osljepljenja. Tim se kontrastom naglašava doslovni, ali i metaforički mrak u koje se žrtva trenutno nalazi.
5. Naturalistički stil prisutan je u cijelom pjevanju (kao i u poemi). Riječ je dominantnoj estetici ružnoće, ružno i odbojno glavni su predmeti opisivanja. Prikazuje se sluz koja izlazi iz očiju kada ih žrtva stisne, ta „gusta sluz“ moći mu šaku i tako se miješa s krvlju. Krv koja kapa „topla“ je i „gusta“, a očna šupljina sada je „krvava zjena“. Od ekspresionističkim motiva uočljiv je motiv krika – žrtva čuje vriskove svojih supatnika.
6. Tragičnost žrtve leži u tome što ne može plakati, ne može isplakati svoju patnju i svoju bol, a stihovi koji to potvrđuju su: *Na dlanu oči zrakama se smiju / I moje suze ne mogu da liju.*

II.

Mokraćom hladnom svijestili me. Čuške

Dijelili, vatrom podigli me silom;

I svima redom probadali uške

Krvnici tupim i debelim šilom.

"Smijte se!" - ubod zapovijedi prati -

"Oboce svima pred krst ćemo dati!"

I grozan smijeh, cerekanje, grohot

Zamnije, ko da grohoću mrtvac;

I same klače smete ludi hohot

Pa svaki bičem na žrtve se baci.

A mi smo dalje u smijanju dugu

Plakali, praznih duplja, mrtvu tugu.

Kada smo naglo, ko mrtvi, umukli

(Od straha valjda, što smo ipak živi),

U red za uške otekle nas vukli,

I nijemi bol na stranu sve nas privi;

(U muku čuli iz šume smo pticu);

Provlačili su kroz uške nam žicu.

I svaki tako, kada bi se mako,
Od bola strašna muklo bi zarežo.
"Šutite!" - rikne krvnik - "nije lako,
Al potrebno je, da tko ne bi bježo."
I nitko od nas glavom da potrese
I drugom slijepcu ljuti bol nanese.

Krvožednike smiri žičan lokot
I umorni su u hlad bliski sjeli;
I začuo se vode mrzli klokot
U žarku grlu, i glasno su jeli,
Ko poslije teška posla; zatim stali
Jedan sa drugim da se grubo šali.

Zaboravili kao da su na nas:
Zijevali, vjetre puštali su glasne.
"Eh, jednu malu vidio sam danas..."
Dobaci netko, uz primjedbe masne.
I opet klokot hladna vina ili vode
Trgne slijepce - žica me probode.

1. Prepričaj sadržaj drugoga pjevanja.
2. Kako su u pjevanju prikazani neprijatelji? Izdvoji citate.
3. Prisjeti se književnoga djela u kojem se pojavljuje sličan prikaz neprijatelja i mučenja žrtava. O kojem je djelu riječ?

OČEKIVANI ODGOVORI:

1. Drugo pjevanje opisuje nastavak mučenja žrtava. Prvo su onosviještene žrtve vraćali u svijet polijevajući ih hladnom mokraćom i probijanjem uški. Zatim su ih poslagali u red i kroz uške im provukli žicu i tako ih sve povezali.
2. Neprijatelji su prikazani kao čisto zlo, kao demonski likovi sa zvjerskim karakteristikama. Tako krvnik ne viče, nego „riče“, pripovjedač ih naziva krvožednicima, a njihov smijeh opisuje kao „grozan smijeh, cerekanje, grohot“.
3. Sličan opis mučenja žrtava donosi Ivan Mažuranić u svom spjevu „Smrt Smail-age Čengića“. Mažuranić opisuje kako su Turci (prikazani kao zvijeri i utjelovljenje zla) mučili Crnogorce u pjevanju *Harač*.

III.

...

I vidjeh opet, ko još ovog jutra,
Duboku jamu, juče iskopanu.
Napregnuh sluh da čujem, kad unutra
Uz tupi udar prve žrtve panu.
Oštrom svijesti odlučih da brojim:
Ja, pedeseti, što u redu stojim.

I čekao sam. Skupljao sam točne
Podatke: tko je već nestao straga,
Tko sprijeda - zbrajo, odbij, dok počne
Udaranje, padovi. Sva snaga
Mozga u jasnoj svijesti se napregnu,
Da promjene mi pažnji ne izbjegnu.

Negdje je cvrčak pjevo; oblak pokri
Začas u letu sjenom cijelo polje.
Čuo sam, kako jedan krvnik mokri,
A drugi stao široko da kolje.
Sve mi to zasja u sluhu ko u vidu,
Sa bljeskom sunca na nožnome bridu.

1. Kojim osjetilom pripovjedač doživljava svijet? Dokaži da je u njegovu doživljaju svijeta prisutna sinestezija.

OČEKIVANI ODGOVOR:

1. Pripovjedač doživljava svijet samo sluhom, u njegovoj svijesti zvukovi postaju slike. Takvo pretapanje različitih pjesničkih slika primjer je sinestezije, on „vidi uhom“: „Sve mi to zasja u sluhu ko u vidu“.

IV.

Kad prva žrtva počela da krklja,
Čuh meki udar, mesnata vreća
Padaše dugo. Znao sam: u grkljan
Dolazi prvi ubod, među pleća
Drugi, a ruka naglo žrtvu grune
U jamu, gdje će s drugima da trune.

...

Čovjek iz jame jeco je ko dijete,
Tek priklan; cikto jezivo mu glasak.
Strepih da račun moj se ne pomete.
Tad buknu u dnu bezdna bombe prasak.
Tlo se zaljulja. Klouće me svlada.
Nestala u spas posljednja mi nada.

Al silna svijest pažnjom me opsjednu:
U sluh se živci, krv, meso i koža
Napregli. Zbrojih trideset i jednu
Žrtvu; šezdeset i dva boda noža.
Slušo sam udar, kojom snagom pada,
I meni opet vratila se nada.

Na jauk iz bezdna sada nova prasne
Bomba uz tutanj. I mrtva tjelesa
Padahu sad uz pljuske manje glasne,
Kao u vodu, povrh kaše mesa.

Uto oćutjeh da po krvi kližem.
Protrnuh: evo, i ja k jami stižem!

V.

(...)

Drug se preda mnom natrag k meni nago,
Kao od grča; onda je zastenjo,
Naprijed posrne, uzdahnuo blago -
I tihi uzdah s krkljanjem mu jenjo.
Surva se, pljusnu kao riba. Zine
Preda mnom prostor bezdane praznine.

Sve pamtim: naprijed zaljuljah se, natrag,
Bez ravnovjesja - kao da sam stao
Jezive neke provalije na prag,
A iza mene drugi ponor zjao.
Bijela strijela u prsi mi sinu,
Crna me šinu s pleći. U dubinu.

VI.

U bezdnu uma jeza me okrijepi.
Osjetih hladno truplo, gdje me tišti,
Hladnost smrti da mi tijelo lijepi.
Strah svijješću sinu: Neka žena vrišti!
U jami sam - tom ždrijelu našeg mesa;
Ko mrtve ribe studena tjelesa.

Ležim na lešu: kupu hladetine,
Mlohove, sluzne, što u krvi kisne,
I spas sa jezom iz leda me vine:
Svijest munjom blisne, kada žena vrisne.
Okrenuh se, u groznici tad k vrisku
Pružih ruku: napipah ranu sklisku.

(...)

VII.

(...)

Po goljoj koži, po leđnome jarku,
Niz trbuh, prsa, slabine i bute
Potočić studen pali vatru žarku,
Dube u mesu kanaliće ljute.
I kad na usnu mlazić žarki kapno,
Opaljen jezik kusnu živo vapno!

Puna je jama: na lešine liju
Vapno da živim strvine ne smrde.
O hvala im, nas mrtve sada griju
Plamenom svoje samilosti... Tvrde

Leševe ćutim: trzaju se goli,
Ko mrtve ribe, kad ih kuhar soli.

(...)

1. Dokaži da je u ulomcima iz IV., V., VI. i VII. pjevanja prisutna dehumanizacija čovjeka. Poveži takav prikaz čovjeka, njegova tijela i smrti s nekim djelom iz svjetske ili hrvatske književnosti.
2. Kakve emocije u tebi budi ovakav opis ratnih strahota? Smatraš li da su takvi naturalistički prikazi ratnih strahota i mučenja prikladna književna tema.

OČEKIVANI ODGOVORI:

1. U navedenim je pjevanjima čovjek sveden samo na tijelo, na „vreću mesa“ bez identiteta. To je vidljivo u primjerima: „mesnata vreća / padaše dugo“, „povrh kaše mesa“, „kao jagnjad, što se koči / Časkom pred klanje“, „ko mrtve ribe studena tjelesa“, „kupu hladetine“,... Sličan je opis prisutan u Krležinoj noveli *Baraka Pet Be*.

VIII.

(...)

Prestravljen stadoh. Stadoše i oni.
Sad je težina manja. Mrtva noga
Pala mi preko ramena. Ne goni
Nitko me više! - Od penjanja moga
Ruše se mrtvi! - rekoh sebi; - To se
O vratu tvome splele ženske kose.

Prostrujho hladan zrak na moja usta
Kroz sloj leševa: izlazu sam blizu!
I srknuh utopljenički: krv gusta
Kroz nosnice u grlo oštro briznu.
Smijo sam se - al da me netko tako
Nakreveljena vidje, taj bi plako

Il bi od straha sledio se, nijem
Pred tom rugobom. Jer, što da se tješim:
Odsad će ljudi mislit da se smijem
Kad plačem, i da plačem kad se smiješim.
Ta prazna duplja, gnijezda grozne tame,
Sjećat će svijet na crno ždrijelo jame.

1. Što je opisano u navedenim ulomcima?
2. Izdvoji metaforu kojom pripovjedač opisuje svoje očne duplje.

OČEKIVANI ODGOVORI:

1. Opisan je bijeg žrtve iz jame. Žrtva se penjala po leševima kako bi došla do izlaza.
2. „gnijezda grozne tame“

IX

(...)

Kad sam se divlje iz jame izvuko,
Zaboravih svijest, oprez, da l' je mrko:
Tlom krvavim sam pužo, tijelo vuko
Do trave: zvjerski, živinski je srko;
Uranjo u nju, jeo je i guto
I ko po rijeci livadom sam pluto.

Dozvah se: usta, punih trave, ležim,
Gorim, ledenim: u teškoj sam mori.
Spasen! O, kamo, kamo sad da bježim?
Zadrhtah: pjesma krvnikova ori.
Daleko. Našim mukama se ruga.
I mržnja planu. Ostavi me tuga.

1. Opiši stanje pripovjedača nakon što se izvukao iz jame.

OČEKIVANI ODGOVOR:

1. Pripovjedač je izmrcvaren i gladan – jede travu po kojoj puže. Njegov strah i tuga polako prelaze u mržnju.

X.

(...)

Iz šume, s rikom gora, prasak muko
Zatutnji. Za njim tanad raspršeno
Čiknu, ko djeca njegova. Pijuko
Nada mnom zvuk visoko, izgubljeno.
Bitka se bije. Osvetnik se javlja!
Osvijetli me radost snažna poput zdravlja.

Planu u srcu sva ognjišta rodna,
Osvetom buknu krvi prolivene
Svaka mi žila, i ko usred podna
Sunca Slobode razbi sve mi sjene.
Držeć se smjera garišnoga dima,
Jurnuh, poletjeh k vašim pucnjevima.

Tu ste me našli ležati na strani,
Braćo rođena, neznani junaci;
Pjevali ste, i ko kad se dani,
Široka svjetlost, kao božji znaci,
Okupala me. Rekoh: zar su snovi?
Tko je to pjevo? Tko mi rane povi?

Oćutjeh na čelu meku ruku žene;
Sladak glas začuh: "Partizani, družo!
Počivaj! Muke su ti osvećene!"
Ruke se moje prema glasu pruže,

Bez riječi, i dosegnuh nježno lice,
Kosu i pušku, bombu vidarice.

(...)

1. Prepričaj kraj poeme.
2. Iznesi svoj dojam o pročitanim ulomcima iz poeme *Jama*.

OČEKIVANI ODGOVOR:

1. Na kraju poeme žrtva dolazi do partizanskih skloništa i samim je time spašena. Čuo je „osvetničke“ pucnjeve te je slijedeći taj zvuk, došao do partizana koji ga primaju i zaštićuju.

SAT SINTEZE

NASTAVNO PODRUČJE: Književnost i stvaralaštvo

TIP NASTAVNOG SATA: sat sinteze

TRAJANJE AKTIVNOSTI: 45 minuta

OBLICI RADA: frontalni rad, individualni rad

METODE: metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora (usmjereni, heuristički, raspravljajući), metoda pisanja, metoda čitanja (usmjereno čitanje)

NASTAVNA SREDSTVA: živa riječ nastavnika, pisani tekst

NASTAVNA POMAGALA: ploča, pisani tekst

UČENIČKE AKTIVNOSTI (prema fazama nastavnog sata):

Uvodni dio:

Na početku sata nastavnik dijeli učenicima radne listiće s ulomcima iz djela koja su se obrađivala tijekom nastavne godine i o kojima su učenici izlagali. Nastavnik zatim interpretativno čita ulomke te daje učenicima zadatak da na temelju priloženih ulomaka, ali i svih dosad obrađenih djela naprave umnu mapu u čijem će središtu biti pojam „rat u književnosti“. Učenici moraju zapisati što više asocijacija na taj pojam i prisjetiti se što više različitih prikaza rata s kojima su se susreli tijekom godine. Također, svaku asocijaciju moraju znati povezati s određenim djelom. Nastavnik također na ploču zapisuje središnji pojam.

Središnji dio sata:

Učenici zapisuju sve asocijacije na zadani pojam, a neke od njih su – dehumanizacija, zlo, nečovječnost, ponavljanje povijesti, primitivizam, paranoja, strah, smrt, trauma, izbjeglištvo, iščekivanje,...

Zatim nastavnik traži od učenika da argumentiraju svoj odabir i povežu navedene pojmove s obrađenim djelima. Učenici povezuje dehumanizaciju sa svim obrađenim djelima, prisjećaju se Krležina opisa tijela kao „suhomesnate robe“, a Kovačićeva kao „mrtvih riba“. Strah i paranoju povezuju uz roman *Kiklop*, posebno uz glavnog junaka. Prikaz rata kao nečovječnog povezuju uz Kovačićevu *Jamu* i Brechtovu dramu. Uz prikaz rata u Mlakićevim romanima povezuju ponavljanje povijesti i ratnu traumu, a uz roman Ivane Bodrožić izbjeglištvo i iščekivanje. Na taj način nastavnik s učenicima ponavlja sva djela inspirirana ratom koja su čitali tijekom godine.

Učenici zatim gledaju kratkometražni film inspiriran ratom u BiH, riječ je o filmu Nebojše Slijepčevića pod nazivom *Čovjek koji nije moga šutjeti*.

Završni dio sata:

Učenici iznose svoje komentare na pogledani film i povezuju ga s nekim od pročitanih djela. Nastavnica zadaje učenicima da za domaću zadaću napišu prikaz pogledanog filma.

LITERATURA:

Bodrožić, Ivana. 2010. *Hotel Zagorje*. Profil International. Zagreb.

Brecht, Bertolt. 2003. *Majka Courage i njezina djeca*. ABC naklada. Zagreb.

Marinković, Ranko. 2008. *Kiklop*. Školska knjiga. Zagreb.

Mlakić, Josip. 2008. *Živi i mrtvi*. Zagreb: V.B.Z.

PRILOZI

Prilog 1

Rat u književnosti – odabrani ulomci

I.J. ima 94 godine. Dosad je preživio dva rata. Ovo mu je treći. Iako naizgled vitalan, ne sjeća se više dobro protiv koga je i za koga ratovao u dva svjetska rata. Ipak se sjeća “ko kroz neku

maglu”, kako kaže, da se u jednom borio protiv Rusa, a u drugom protiv Nijemaca. Na naše pitanje kada mu je bilo najgore i koji mu se od tri rata, koja je doživio, čini najgorim, dugo je šutio i gledao negdje pokraj nas, kao da razmišlja. – Ma, bona, sve ti je to isto! – rekao nam je. – Ko je bio u jednom ratu, kao da je bio u svakom (J. Mlakić, *Živi i mrtvi*)

Rat je veliki gurman, jede samo fine stvari. Meso... Čovjetinu, osobito, reče Melikor u sebi surovo... (R. Marinković, *Kiklop*)

Ovako smrde zatvori i kasarne. Katorge. Horde, legije, kohorte, pukovnije. Slavne armije koje su dale karakterističan miris epohama. Velika kolektivan isparavanja, smradovi historije... Smradovi, smradovi, dokle seže historija. Nasmrdjelo se čovječanstvo na pohodima i zahodima ratničkim. (R. Marinković, *Kiklop*)

MAJKA COURAGE: Meni je povijesni trenutak to što su mi kćer maznuli po oku. Napol je već ni za što, muža više neće dobiti, premda je luda za djecom, a i nijema je samo zbog rata, neki joj je vojnik još kao maloju nešto uvalio u usta. Švicarskog Sira više nikada neću vidjeti, a gdje je Eilif, sam Bog zna. Proklet nek je taj rat. (B. Brecht, *Majka Courage i njezina djeca*)

U školi sam već imala informatiku tako da mi je pasijans bio omiljena igra, a kad bi se špilovi već nekoliko puta isprespakali na ekranu, okrenula bih se kartonskim kutijama i počela tražiti. Išla sam abecednim redom pokušavajući izbrojati koliko sve ima poznatih, rodbine ili ljudi iz moje zgrade. Nekad sam tražila samo žene ili dečke koji su godište mog brata. Djece je na popisu bilo najmanje, ali ih je ipak bilo. Najmlađe je bilo rođeno u svibnju 1991., a umrlo u studenome 1991. Najstariji čovjek s popisa bio je rođen 1898., a ubijen kad i najmlađi. Moji su bili na početku. B. A. rođen 1953., Svib, Imotski, zadnji put viđen 18. 11. 1991. ispred vukovarske opće bolnice, od tada mu se gubi svaki trag. Imao je brata I., oženio se ženom A. koja mu je rodila dva sina J. 1975. i I. 1982. B. M. rođen 1927., Svib, Imotski, ubijen na Priljevu u listopadu 1991. Točno tako je pisalo. Samo to se znalo o mom ocu, a o meni čak ni toliko budući da sam bila taj drugi sin. Nisu davali nikakve detalje, a meni se činilo da su trebali jer nisu svi umrli na isti način, na primjer, moj deda je bio zaklan, mala je beba umrla od infekcija kao i mnoga druga djeca u vukovarskoj bolnici jer nije više bilo struje, vode ni lijekova. Neke je ljude pogodila granata, a bilo je sigurno i onih koji su umrli prirodnom smrću. (I. Bodrožić, *Hotel Zagorje*)

SATOVİ UČENIČKIH IZLAGANJA IZBORNİH LEKTIRA

- Učenička izlaganja odvijaju se tijekom cijele nastavne godine (6 školskih sati), a za svako je izlaganje predviđeno oko 30 minuta. Nakon svakog izlaganja učenici pokreću raspravu – razredu postavljaju problemska pitanja inspirirana tekstom. U nastavku se navodi primjer jedne učeničke prezentacije.

PRILOZI

Prilog 1 – učenička prezentacija na temu N. Fabrio *Smrt Vronskog*

Nedjeljko Fabrio - Smrt Vronskog

Sara Paramin, Marta Gaši, Anja Mrkonjić, Danijel Nikolić

4.e

1994.

Hrvatska ratna književnost

- Domovinski rat, borba za slobodu, opsada gradova, ratne tragedije, izbjeglištvo
- realističan pristup i dokumentaristički elementi
- fikcija

Razdoblja:

prvo razdoblje (1991.-1995.)→ svjedočenja izravno s ratnih terena (Siniša Glavašević: Priče iz Vukovara)

drugo razdoblje (1995.-2000.)→ problemi žrtava ratnih nasilja (Marijan Gubina: 260 dana)

treće razdoblje (od 2000.)→ socijalne promjene prouzročene ratom (Ivana Bodružić: Hotel Zagorje)

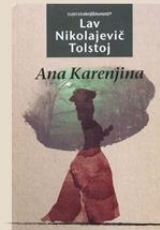

O djelu

- povijesni roman, historiografska metafikcija
- zamišljen kao deveti nastavak Tolstojeve Ane Karenjine
- Domovinski rat iz perspektive agresora
- likovi: Vronski, Sonja, Petricki, kapetan prve klase, pukovnik
- vlak, Beograd, Vukovar, Hrvatska - 1991.

Tko je Vronski?

- ljubavnik Ane Karenjine
- krivi sebe za Aninu smrt jer ju prestaje voljeti
- nespjšan dolazi pomoći Srbima u ratu-->kazna

Historiografska metafikcija

- kombinira fikciju s historiografijom
- intertekstualnost s Tolstojevim romanom
- Vronski-simbol za reinterpetaciju povijesti

POVIJESNI DOGAĐAJ

Domovinski rat

Vronskog

FIKCIJA

lik

Sadržaj

- Vronski putuje vlakom u Srbiju kako bi se pridružio srpskoj vojsci u ratu s Hrvatskom, razmišlja o Aninoj smrti i svojoj krivici
- Vronski stiže u Beograd gdje boravi s časnikom Petrickim
- raspravlja s brojnim Srbima o pitanju srpskog naroda i ostalih Jugoslavena
- ide na pohode i operacije prema Hrvatskoj, oklijeva u ubijanju Hrvata
- Vronski zaluta u Vukovar i upoznava se sa surovim životom stanovnika

Sadržaj

- vojska Vronskog ulazi u Vukovarsku bolnicu i vodi ljude na strijeljanje, kapetan prve klase pogiba u minskom polju
- raspušten eskadron, Vronski i Petricki kreću na zapad i upoznaju Ukrajinu Sonju
- Sonja se zbliži s Vronskim, međutim on ju odbija i odlazi dalje s Petrickim
- Vronski odjene plemićku uniformu i utrči u minsko polje

Vronski

Utjecaj rata:

- loše stanje-->pogoršava se
- stalno misli o Ani
- pogrešna slika o Hrvatima
- shvaća da sudjeluje u genocidu
- osjećaj besmisla i otuđenosti-->pasivnost (promatrač strahota)
- gađenje, osjećaj moralne odgovornosti
- tragičan kraj

"...četnici, o kojima su dosad slušali smo riječi hvale i zahvalnosti za sve što domoljubnoga čine, bili su prokazani za zločin nad nekim hrvatskim selom u istočnoj Slavoniji."

"To što su sedmoricu Hrvata zaklali, umjesto recimo ustrijelili, zgrozilo ga je izborom smitne presude, koja i jest i nije morala biti donijeta, (a on je odluku primio s odvratnošću, s očajanjem, to prije što ju je sam, činom uhićenja hrvatskih boraca, "dakle neizravnom mojom krivnjom" mučio se u sebi..."

"Sve češće, u zadnje vrijeme, leži, Vronski, na zemlji, na goloj, nalakćen na jedan lakat, s okusom žuči što mu je navrla u dno usta, i zuri, u nebo."

Sonja

Utjecaj rata:

- žrtva rata - emocionalna trauma
- unutarnja snaga - otpornost

- lijepa, zanosna, plave kose i Vronskog neobično podsjeća na Anu
- Ukrajinica
- vjerovala da se Srbi bore za ispravnu stvar -> kasnije postaje osviještena
- negiranje Boga - prihvatanje Boga

"...a onda i to da je raščešijala kosu, da se svaki uvojak pretvorio u flav navojak te slobodno visi gotovo preko ramena, mnogo tamnije boje no što mu se činilo na polju. (...) Donijela je u sobu još i žuti neki miomiris, i sve se ukolo u čas odjenulo u svježost, u iskrčavost žutila, u voljnost, u mladost. Ali umjesto u Sonju, gledao je, Vronski, širom otvorenih očiju, gledao u ništa, gledao u Anu..."

"Sonja bijaše stigla iz Mironovke, kao članica tamošnjega ansambla ukrajinskih narodnih plesova i pjesama, na gostovanje u Moskvu, pa u Moskvu i ostala, nakon raspada sovjetskoga imperija. Prijavila se, i ona, kao pratilja prvih ruskih dobrovoljaca za Srbiju, jedva se iskopavši iz beogradskoga noćnog života, gdje su je hotice pustili da se naćeka na vezu za ratište."

Petricki

- poštuje Vronskog, "sluga"
- umire u nesreći

"Dvojica se zagriše, Petricki prosuzi i, kao malo dijete, u snuđenosti obori glavu. Je li to bio stid zbog suza što ih je iskazao pred suborcem, ili možda nepogrešiv naslut ono što slijedi i čega je ovo prirodni kraj?"

Kapetan prve klase

- shvaća tragediju i da je prevaren
- pokazuje suosjećanje

"Kapetan prve klase mislio je na svoju majku, partizansku udovicu, činilo mu se da bi i ona mogla biti s ovim ženama, da bi i ona, jednako uplašena i izgubljena, mogla dijeliti njihovu životnu dob i njihov razlog dolaska te se pitao, cijeli se vrijeme pitao, još od sukoba s pukovnikom, što bi mu rekla da je ona uistinu došla po njega, po svoga sina..."

Pukovnik

- strog i odlučan
- otresit i nervozan
- uvjeruje vojnike da su Hrvati agresori

"Ušutite, kapetane, ostav! Ostav! Da vam nisam poznao oca prvoborca i komunista, sad bih vas uhapsio, istoga časa! – naglo se okrenuo prema ljudima oko sebe. – Pa jeste li vi svjesni, momcovi, da je ovo rat? Da je naša Armija napadnuta? Da smo mi napadnuti? Da nas gađaju kamenicama, nas?"

"U etničkom i verskom pogledu hrvatski narod, svuda sem u Istri, živi izmešan sa srpskim"

Milorad Ekmečić: "Stvaranje Jugoslavije 1790-1918" Beograd, 1989.

Citati

- stvarni citati u djelu
- odvojeni od ostatka teksta
- potvrđuju sve što likovi govore kao stvarne povijesne događaje
- vežu se uz nečije iskazano mišljenje
- daju dodatni kontekst o razdoblju

"Spokojne savesti možemo utvrditi da su savremena srpska književnost, umetnost, društvene nauke i istorigrafija prožeti duhom humanizma, kritičke svesti, samosvesti i univerzalizma; uvereni smo da naše stvaralaštvo neće podleći nazadnjačkim i anticivilizacijskim izazovima koji su sve agresivniji na zajedničkom jugoslavenskom prostoru."

Iz Zaključka Vanredne skupštine Udruženja književnika Srbije u Beogradu, 4. 1989.

Prikaz rata

- dehumanizirajuće sredstvo
- uvid u oba aspekta: brutalnost agresora i emocionalno stanje svjedoka
- hladni, precizni opisi
- agresivni i ružni citati vojnika
- jasna razlika između žrtava i agresora (bez karikaturalnosti)

"Sameljite ih u faširano meso. Ionako nemate što žderati!"

A unutrašnje oko kružnim pogledom obuhvati prvo leševe, ljudske i životinjske, rasute i već rastočene po vrbovitim sivin livadama (...), leševe pale na pragovima zidanica, crkvi, ne zaboravi obuhvatiti ni osakaćena gradska stabla ni cjele šume iz kojih od velika straha utekoše i ptice i zvijeri,..."

"Misli su mu bile pokidane, tijelo iznureno onim što je vidjelo i iskusilo, u nosnicama vonj gara i paleži, bijeli miris baruta, u ušima krikovi zlopatnika, cvilež tenkovskih gusjenica, izbezumljujući žuti prasak granata i raketa, nametljiva svirka frula i harmonika."

Prikaz rata

- distanciranost autora, bez moraliziranja
 - prikazuje rat kroz oči svojih likova
 - čitatelj sam donosi zaključke
 - autor **uglavnom** ne nameće vlastitu moralnu presudu (osjeća se pristranost)

Prikaz rata

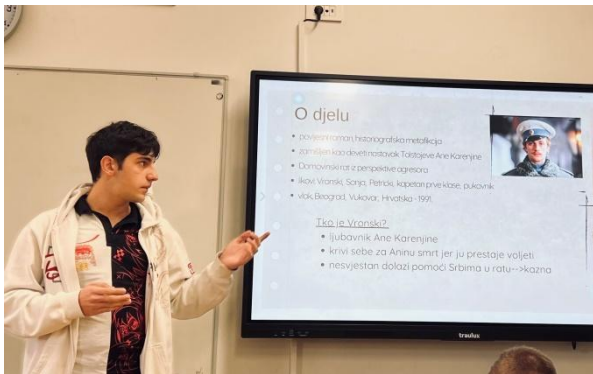
"-A što se tiče mrtvih – ogłosi se čelavi debeljković – sve ostaje ka i do sada: nema ih, niti znate za njih. Vraćajte ih krišom sve do jednoga, šleperima, preko, u Srbiju. Isto vrijedi i za tenkove, kad dođe do rata. Makar ih bilo i tisuću. Jer ono što želim da postignemo postići ćemo, drugovi, što košta da košta."

- utjecaj na čitatelja: - empatija prema žrtvama rata
 - kritičko mišljenje prema ratu i slijepom praćenju ideologija
 - dovodi u upit moralnost ljudi

Pitanja za raspravu

- Kako rat oblikuje identitet naroda i društva u cjelini?
- Može li se zločine počinjene u ratu opravdati ideologijom?
- Smatrate li da je samoubojstvo Vronskog bijeg od odgovornosti ili čin iskupljenja?

Prilog 2 – učenička izlaganja tijekom nastave godine

Prilog 3 – odlazak u kazalište Gavella na predstavu *Hotel Zagorje* (prema istoimenom romanu Ivane Bodrožić, redateljica Anica Tomić)

Nikolina Vrkić Dilberović, prof. Hrvatskoga jezika

Ova publikacija izražava isključivo stajalište njenih autora i Komisija se ne može smatrati odgovornom prilikom uporabe informacija koje se u njoj nalaze.